ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

БУХОРО ОЗИҚ-ОВҚАТ ВА ЕНГИЛ САНОАТ ТЕХНОЛОГИЯСИ ИНСТИТУТИ

Қ.Т. Олимов

ПЕДАГОГИК КАЙТА ТАЙЁРЛАШ КУРСИ ТИНГЛОВЧИЛАРИ УЧУН БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИНИ БАЖАРИШ БЎЙИЧА

УСЛУБИЙ КУЛЛАНМА

БУХОРО – 2007

I ҚИСМ

1. БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИНИ БАЖАРИШ БЎЙИЧА ТАВСИЯЛАР

1. **Мавзуни танлаш.** БМИ ўқитувчи ўзи дарс берадиган фани бўйича замонавий таълим талаблари асосида маълум бир фаол методни қўллаш, ўқитиш технологияси ёки методикасини, ўқув-услубий мажмуасини ишлаб чиқиш, фан бўйича услубий қўлланмалар яратишга бағишланиши керак.
2. **БМИ ни қуйидаги асосий йўналишлар бўйича бажариш тавсия этилади.**

 1) Ўқитиш методикасини ишлаб чиқиш;
 2) Замонавий ўқитиш технологияларини ишлаб чиқиш;
 3) Фанни ўқитишда фаол таълим усулларидан фойдаланиш;
 4) Фан бўйича электрон таълим ресурсларини яратиш ва уларни амалда тадбиқ этиш;
 5) Фан бўйича замонавий таълим талаблари асосида ўқув-услубий қўлланма, кўрсатма ва материаллар ишлаб чиқиш.

3. **БМИ бажарилишидан мақсад:**

БМИ ни бажариш натижасида қуйидаги малакалар ривожланиши хамда имкониятлар пайдо бўлиши керак.

- ахборотларни мустақил излаш, танлаш ва улардан фоцдаланиш қобилияти;
- муаммони ҳал этишда ижодий ёндашиш;
- ўқув материалини қизиқарли қилиб жонли баён этиш;
- фаол усулларни танлаш ва уларни амалда қўллаш;
- ўқитиш жараёнини лойиҳалаштириш;
- шахсга йўналтирилган ўқитиш технологияларини қўллаш;
- фанни ўқитиш методикасини тўлақонли ишлаб чиқиш.

4. БМИ тузилиши ва ҳажми.

БМИ қуйидаги қисмларни ўз ичига олади:

1) Кириш. (1-2 бет)
2) БМИ мақсади ва уни бажаришда қўйиладиган вазифалар. (1-2 бет)
3) Асосий қисм. (25-35 бет)

Асосий қисмда мавзу бўйича қўйилган вазифалар ечими тўлақонли акс эттириш керак. Ҳар бир ишлаб чиқилаётган методика, технология ёки фаол усуллар албатта талабалар билимини баҳолаш билан тугалланиши лозим.

4) хулоса ва адабиётлар рўйхати (1 бет).

Изоҳ: Агар электрон таълим ресурслари ёки услубий қўлланмалар ёки кўрсатмалар яратиладиган бўлса уларни таълим шароитига тадбиқ этиш методикаси албатта қисқача берилиши керак.

5) БМИ тақдимоти: БМИ тугаллангандан кейин тингловчи тақдимот ўтказади. Тақдимот дарс слайдлар ёки кўргазма материаллар тайёрлаши лозим. Ҳимоя пайтида ўқитувчининг педагогик маҳорат ҳам баҳоланади.

5. БМИ мавзуларини қуйидаги намуналари бўйича танланг.

1. “ ” фанини ўқитиш методикаси.
2. “ ” фанини муаммоли ўқитиш технологияси.
3. “ ” фанини модулли ўқитиш технологияси.
4. “ ” фанини компьютерли ўқитиш технологияси.
5. “ ” фанини ўқитишда фаол таълим методларидан фойдаланиш методикаси.
6. “ ” фанидан мустақил ишларни ташкил этиш, ўтказиш ва баҳолаш методикаси.
7. Касб-ҳунар коллежларида ўқув амалиётларини ташкил этиш ва ўтказиш методикаси.
8. “ ”фанидан ўқув-услубий мажмуаларини ишлаб чиқшнинг илмий-педагогик асослари.
9. “ ” фанини электрон дарслик воситасида ўқитиш методикаси.
10. “ ” фанини кейс стади технологияси асосида ўқитиш.
11. “ ” фанини ишбилармонлик ўйинлари технологияси асосида ўқитиш.
12. Талабалар назарий ва амалий кўникмаларини баҳолашнинг замонавий методлари.
13. Дидактик воситалар мажмуасини ишлаб чиқиш ва амалда қўллаш технологияси.
14. Таълим жараёнида ахборот технологияларини қўллаш имкониятлари.
15. Таълим жараёнида тизимли ёндашув.
16. “ ” фанини “Лойиҳа” методи асосида ўқитиш методикаси.
17. “ ”фанини ўқитишда “Ақлий ҳужум” ва “Мунозара” таълим методларини қўллаш методикаси.
18. Таълим муассасасида тарбиявий жараёнини ташкил этиш хсусиятлари.
19. Таълим муассасасини бошқаришнинг илмий асослари.

20. “ ”фани бўйича услубий қўлланма ва кўрсатмалар яратиш методикаси.
21. “ ” фани бўйича электрон таълим ресурсларини яратиш ва амалда тадбиқ этиш методикаси.
22. Талабаларнинг мустақил ва ижодий ишлаш қобилиятларини ривожлантириш имкониятлари.
23. “ ” фани бўйича замонавий таълим талаблари асосида ўқув қўлланма яратиш.
24. Шахсга йўналтирилган ўқитиш технологиялар.
25. Педагогик технологияларнинг ривожланиш тарихи ва ҳозирги ҳолати.
26. Ўзбекистонда касб-ҳунар таълимининг ривожланиш тараққиёти.
27. Касбий педагогиканинг фалсафий методологик асослари.
28. Фанлараро узвийликни таъминлаш методикаси.
29. Интеграллашган дарсларни ташкил этиш методикаси.
30. “ ” фанини масофадан ўқитиш технологияси.

II ҚИСМ

ФАНЛАРНИ ЬҚИТИШ МЕТОДИКАСИ

2.1. Умумий маълумотлар.

КАСБИЙ ПЕДАГОГИКА - умумий педагогиканинг бир соҳаси бўлиб, у инсонни касбий тайёргарликка йўналтирилган назарий ва амалий таълим берадиган фандир.

ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ – бу ўқув-дидактик материаллар ва воситалардан фойдаланиш орқали белгиланган ўқув мақсадига эришиш учун назарий ва амалий машғулотларни ташкил этиш, ўтказиш ва баҳолаш усулларини ўзида мужассамлаштирган фан тармоғидир.

КАСБ ТАЪЛИМИ МЕТОДИКАСИ – касбий педагогиканинг тамойиллари, қонуниятлари, қоидалари асосида таълим жараёнини ташкил этиш, ўтказиш, бошқариш ва натижаларни баҳолаш методлари ҳамда воситаларини ўзида мужссамлаштирувчи фан тармоғидир. Ҳар бир ўқув фани маълум бир методика асосида қурилади.

Ьқитиш жараёни – педагогнинг ва у рацбарлик қилаётган талабаларнинг билим, кўникма цамда

малакаларни онгли равишда ва пухта ьвлаштиришга қаратилган изчил характерлари мажмуидан иборат.

Таълим талабалар шахсини шакллантиришнинг, уларни ақлий ва жисмоний камол топтиришнинг, умумий щамда касбий билим беришнинг энг мущим воситасидир. Ьқитиш жараёни давомида талабаларнинг билиш кучлари ривожлантирилади.

Ьқитиш – ықитувчининг талабаларга билим, кўникма ва малакалар тизимини бериш, уларнинг билиш ва ижодий қобилиятларини ривожлантириш борасидаги фаолиятидир.

Ьқиш – талабаларнинг ықув фани материалининг ьвлаштириш борасида қиладиган тизим ва онгли мещнати.

Ьқитиш икки томонлама жараёндир, у ықитувчининг фаолияти ва талабалар фаолиятини ьз ичига олади. Ьқитувчининг фаолияти ықув материалини баён қилишдан, талабаларга фанга қизиқишни, уларга фикрлар ва эътиқодни таркиб топтиришдан, мустақил машғулотларига рацбарлик қилиш, уларнинг билим, кьникма ва малакаларини текшириш щамда бацолашдан иборат.

Ьқитиш жараёнининг иккинчи томони талабанинг фаолияти бьлиб, у ықув фани материалини ьвлаштиришдан щамда билимларни ьвлаштириш жараёнида фикрлар ва эътиқодни щосил қилиш юзасидан олиб бориладиган тизимли мещнатдан иборат.

Ьқитиш мазмуни щамма вақт тегишли ықув фани дастури билан белгиланиши ва олиб борилиши керак.

Таълим жараёнининг тьғри қьйилиши шу билан характерланадики, щар қайси босқичда талабалар ьрганиладиган ўқув материални тушуниб оладилар, ықув ва малакаларини такомиллаштирадилар, бироpта янги нарсани идрок этадилар.

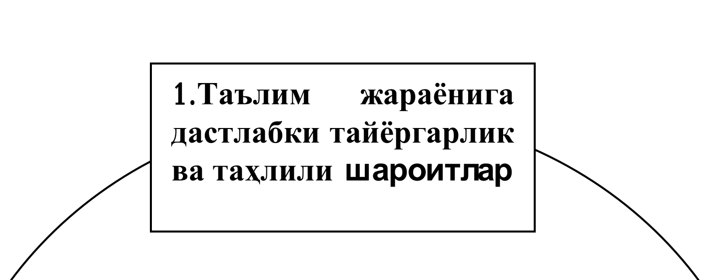

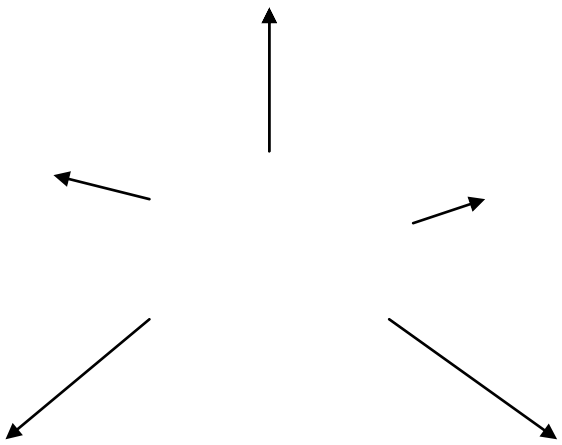

1–схема.Ьқитиш жараёнининг аҳамиятли босқичлари.

Ьқитиш жараёни 1–схемадаги каби кетма–кетликда амалга оширилади.

2.2. Ьқитиш жараёнини ташкил этишдаги дастлабки тайёргарлик ва шарт–шароитлар таҳлили.

Ьқитувчининг фаннинг ьқитиш жараёнига тайёргарлик кьриш ва мослашиш мущим маълумотларни инобатга олиши орқали амалга оширилади.

Талабалар щолатига бащо бериш, таълим шароитлари билан танишиш, махсус соцани яхши билиш – буларнинг щаммаси назарий ва амалий машғулотга тегишли илк шарт–шароитлар щақидаги маълумотлар саналади.

Назарий ва амалий машғулотлар шарт–шароитларини қуйидаги 3 та ташлил йьллари орқали аниқлаш мумкин.

– талабалар ташлили (талабаларга қаратилган)

– шарт–шароит тащлили (ықитиш щолатига қаратилган)

– махсус соха тащлили(ықув материалига қаратилган)

Талабанинг ықишга бығлган эщтиёжи ықитувчи томонидан қондирилиши лозим. Бу талабанинг келажакдаги касбий фаолияти учун керакли билим,кыникмаларни ривожлантиришга ва хулқини яхшилашга лозим бығлган эщтиёждир.

Ўқитувчи машғулотлари самарали, сифатли ва щар бир ықув жараёнига иложи борича мослаштирилган бығлиши керак. Кыпчилик щолларда ықитувчи ўтказган машғулотларининг сифати талаба ызлаштирган билимларни бащолаш орқали ылчанади.

Ықитувчининг самарали машғулот ыгказиши учун пухта тайёргарликни талаб этади.

2.1.1. Талабалар тащлили.

Тащлил орқали ықитувчи талабалар гурущи, тығрисида муайян маълумотларга эга бығлади. Тащлил биринчи дарсдан олдин рыйхат шаклида тайёрланишидан бошланиши керак. Агар ықитувчи шундан сынг гурущ билан танишиб олса, у щолда кейинги машғулотларда талабалар тащлилини ыгказмаса щам бығлади. Ықитувчи бу рўйхатдан талабалар гурущи билан шахсан танишиш учун фойдаланади.

Талабалар тащлили учун қуйидаги мущим кырсаткичлар эътиборга олиниши керак.

1. Курс тўғрисидаги маълумотлар
2. Бир гурущдаги талабалар сони
3. Талабаларнинг ыртача ёши (энг ёш–энг катта талаба)
4. Жинсга кыра тақсимлаш (ығил–қиз болалар сони)
5. Талабаларнинг таълим даражаси (битирган мактаби)

6. Талабаларнинг тилни билим даражалари (масалан, бирор чет тили бьйича билимлари)

7. Индивидуал ёндашув (масалан, ногиронлик)

8. Оилавий шароити.

9. Қизиқишлари, бьш вақтда ьзини тутиши

10. Келажакда ким бьлмоқчилиги

11. Баъзи талабаларнинг алощида эътиборга сазовор муваффақиятлари

12. Гурущдаги ьрин (етакчилик, ёки "эл қатори").

2.1.2. Шарт—шароитлар тащлили.

Бу тащлил машғулотларни олиб бориш учун зарур бьлган шароитларни ташкил этиш ва яратиш борасидаги мущим маълумотларни ьз ичига олади.

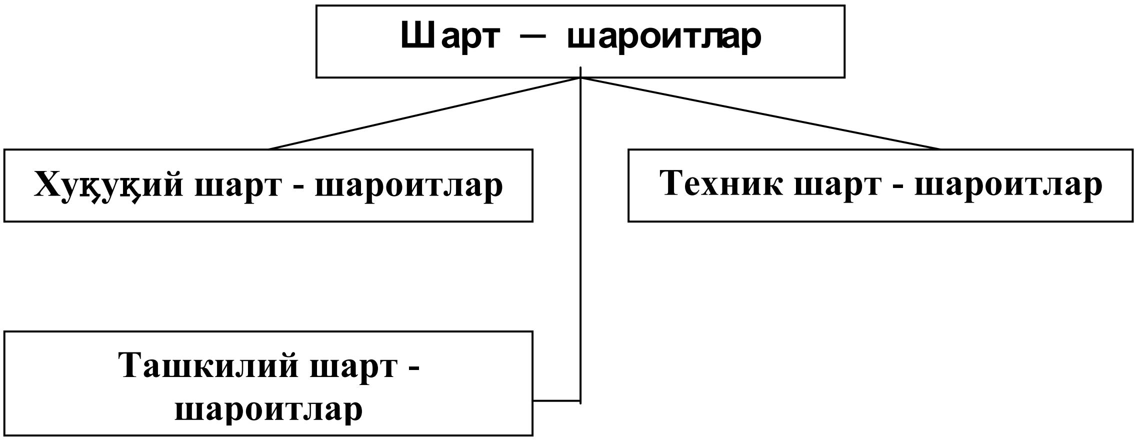

Щуқуқий шарт—шароитларга таълим жараёнига таалуқли бьлган ьқув режаси ва бошқа расмий режа щужжатлари билан боғлиқдир.

Уларга қуйидагилар киради:

- касбий йьналиш ўқув режаси
- гурущ журнали
- фан дастури
- календар режа
- бащолаш мезонлари

Бу орқали кутилган ва расмий режа щужжатларида олдиндан белгилаб қьйилган мавзулар ьргатилиши таъминлаб берилиши керак.

Ташкилий шарт – шароитларга машғулотларни ташкил қилиш борасидаги қуйидаги зарурий талаблар киради:

– ықитиш жойи ҳолати (ўқув хонаси, лаборатория хонаси ва ықув устахоналарнинг ҳолати)

– назарий ва амалий машғулотлар вақти; (щамкасблар билан келишган щолда)

– амалий намойишларга тайёргарлик кыриш (вақти, ытказиш жойи)

– ташкилий щужжатлар, иш жойини эгаллаш режаси, устахона режаси, жиҳозларда ишлаш ва мосламалардан фойдаланиш режаси ва щоказо.

Техник шарт – шароитлар – ушбу шарт – шароитлар техник мосламалар, ёрдамчи аудиовизуал воситалар, ықитиш ва ырганиш воситалари (доска, флипчарт, проектор. видеомагнитафон)нинг мавжудлиги ва уларнинг яроқлилиги, шунингдек, электр токи, сув, щаво босими ва щоказоларнинг борлиги билан узвий боғликдир. Ўқитувчи шарт – шароитлар мавжудлигига ва техник мосламаларни исталган пайтда ишлатиш мумкинлигига ишонч щосил қилиши керак.

2.1.3. Махсус соща тащлили.

Ўқитувчи ўзининг ўқитадиган фанга тегишли махсус соҳа бўйича биринчи техника ва технологиялар ҳақида илмий тадқиқот ишларининг сўнгги ютуқлари бўйича қўшимча маълумотларга эга бўлиши керак.

Агар ықитувчи ықув фаолиятида илк маротаба дарс ытказишга тайёрланаётган былса, у щолда у ызи дарс бермоқчи былган махсус сощанинг умумий қамрови ва мазмуний таркибий қисмининг элементлари борасида тасаввурга эга былиши лозим. Ушбу тасаввурсиз ықитувчи на вақтинчалик умумий режа ва на даврий ва на мазмуний батафсил режа туза олади.

Ушбу маълумотлар қуйидаги манбалардан олинади.

– махсус китоблар ёки ықув адабиётларидан;

– техник адабиётдан (илмий техникавий журналлар, махсус мақолалар патентлар ва щоказолардан;

– машина ва мосламалардан фойдаланиш бьйича кьрсатмалардан.

Ьқитувчи талаба учун нафақат махсус соҳа бьйича барча зарур билим ва тажрибаларга, балки бошқа соҳалар бьйича ҳам чуқур билимларга ва уларни талабага етказишда турли қизиқарли ьйинлар ва усулларга эга бьлган шахс сифатида намоён бьлади. Бу орқали унинг талабалар олдидаги обрь–эътибори шаклланади.

Шунинг учун ьқитувчидан доимий ьзи устида ишлаши ва "ҳар соҳадан хабардор" бьлиши талаб этилади.

Ьқитиш фаолиятининг амалий қисмини ьзлаштириб олиши учун талабалар амалга ошириши керак бьлган барча машқларни ьзи ҳам яхши ьзлаштирган бьлиши керак. Муаммоли вазиятларни билиш ва бу борада маслаҳат бера олиш учун у вақти–вақти билан ушбу амалий машқларни қайтариб туриши лозим.

Ьқитувчи назарий билимлар юзасидан эса махсус соҳа бьйича янги адабиётларга эга бьлиши ва кьп ьқиш учун ьзида туртки, шунингдек,қизиқиш ҳис этиши керак.

Бунинг учун қуйидаги усул тавсия этилади:

– иложи борича ьз соҳаси ёки мавзусига тегишли бьлган барча китоб, нашрлар, журналларни тьплаб бориш

– кутубхонадаги китобнинг муҳим бетларидан нусха олиш

– бошқа ҳамкасблари тажрибаларини ьрганиш

– муайян мавзуга тегишли қисқа тушунтиришлар билан берилган манбалар мажмуасини тьплаш

2.2. Ьқув мақсадларини ва мазмунларини белгилаш.

Ьқитиш технологиясининг бошланиш – бу ьқув фанининг ьқитиш мақсадларини белгилашдир. Унинг давоми бьлиб, мавзулар бьйича ьқув мақсадларини белгилашдадир. Назарий ва амалий машғулотлар аниқ мақсадга йьналтирилган ьқув жараёнларидир. Бу жараёнлар аввалдан белгиланган муайян ьрганиш мақсадларига эришиш учун олиб борилади. Агар ьқув мақсадлари белгиланмай ьтказилса у ҳолда дарснинг мазмуний ва дидактик тузилиши бузилади. Назарий ва

амалий машғулотларни шакллантириш учун олдиндан мос келадиган ўқув мақсадларни ишлаб чиқиш мущим ащамият касб этади.

Ьқув мақсадларининг тоифаларга ва кетма–кетлик даражаларга таснифлаб, ьқув фани бьйича мақсадларнинг аниқ тузиш учун педагогик таксономиялардан фойдаланиш тавсия этилади. Таксономия (грекча сьзидан олинган ва "taxis" – тартиб билан жойлаштириш ва "homos" – қонун маъносини билдиради). Таксономия объектларнинг табиий алоқадорлиги асосида тузилган ва объектларни тасвирлаш учун кьп поғонали принцип асосида жойлашган категорияни ьз ичига олади. Америкалик педагог олим Б.Блум ьқув мақсадлари таксономияси дунёда энг кьп тарқалган таксономиясидир. Амалиётда щар бир назарий ва амалий дарс учун ьрганиш мақсадлари ишлаб чиқилади.

1. **Билиш** – бу далиллар ва тамойилларни эслаб қолиш ва қайта хотирлашни билдиради. Бунда талаба ьзлаштирган билимларини эслаши, уларни айтиб бериши мумкин.

2.**Тушуниш** – ьрганилган материалнинг мощиятини тушуниш қобилиятининг кьрсаткичи бьлиб, хулосалар чиқарилади, мавжуд вазият тащлил қилинади. Тушуниш кьрсаткичи сифатида изощлаб бериш, материални қисқача ифода этиш ёки кейинги щодисалар тьғрисида таклифлар бериш ва щоказолар иштирок этади.

3. **Методлар,қоидалар,умумий тушунчаларни қьллаш** – бунга қоидалар, методлар, тушунчалар, принциплар, назарияларни қьллаш киради. Бунда ьқитиш натижалари ьқув материалини тушинишдан кьра юқори савияда ьзлаштиришни талаб қилади.

4. **Тащлил қилиш** – бутунни элементларга бьла олиш,бу элементларнинг градацияси ва муносабатларни ьрната олиш, бутунни ташкил қилиш принципларини билиш. Бу щолда ьқув натижалари тушиниш ва қьллашга нисбатан ьзининг юқори интеллектуал савияси билан характерланади, чунки у ьқув материалининг мазмуни ва унинг ички тузилишини билишни талаб қилади.

5. **Синтез** – янги тузилмаларни щосил қилиш мақсадида берилган элементлардан бир бутунни яратиш. Мос натижалар янги схема ва структураларни

яратишга йьналтирилган ижодий характердаги фаолиятни ифодалайди.

6. Бащолаш – қабул қилинган мақсадларни щисобга олиб материаллар ва методларни бащолаш. Бу категория барча олдинги категориялар ва аниқ ажралиб турган критерияларга асосланган бащоловчи фикрлар бьйича ықув натижаларига эришишни талаб қилади.

1 – жадвал

Б.Блум таксономияси бьйича ықув мақсадлар тоифаларига мувофиқланувчи, феъллар мисоли

N	Ықув мақсадлари	Феъллар	
1	Билиш	Қайтариб айтиш Қайд қилиш Хабар бериш Номламоқ,атамоқ Ёзмоқ	Ифодалаш Фарқлаш Таниб олиш Айтиб бериш Такрорлаш
2	Тушуниш	Далиллар келтирмоқ Алмаштирмоқ Аниқламоқ,белгиламоқ Тушунтирмоқ	Ытказиш,айлантириш Ьзгартириб бериш Сурат билан кьрсатиш Изощ бериш,очиб ташлаш
3	Қыллаш	Тадбиқ этиш Щисоблаб чиқариш Намойиш этиш Фойдаланиш,ьргатиш	Аниқлаш Бажариш Щисоблаш Амалга ошириш,ечиш
4	Анализ	Келтириб чиқариш Ажратиб кьрсатиш Дифференциялаш Таснифлаш Таклиф этиш	Олдиндан айтиш Қисмларга ажратиш Тақсимлаш Текшириш Гурущлаш
5	Синтез	Кашф этиш Умумийлаштириш Режалаштириш Ишлаб чиқиш	Тизимга солиш Қышмоқ,уламоқ Тузиш Лойищалаш
6	Бащолаш	Диагностикалаш Исботлаш	Бащолаш,текшириш Назорат қилиш

		Асослаш Ылчаш Маъқуллаш	Таққослаш,солиштир иш Қиёслаш

Ушбу феъллардан фойдаланиб фаннинг ўқув мақсадлари белгиланади:

а) талаба ушбу фанни ўзлаштиргандан кейин қуйидаги назарий билимларга эга бўлиши керак;

б) талаба қуйидаги кўникмаларни эгаллаши керак;

в) талаба қуйидаги малакаларга эга бўлиши керак.

Ьқув мақсадларини белгилашда талаба ьзини қандай тутиши кераклигини щаракатни ифодаловчи шундай сьз (феъл) билан таърифлаш керакки мақсад бирдан тушунарли бьлсин, шунинг учун щар бир мавзу бьйича таянч ибораларни алощида кьрсатиш лозим. Щар бир таянч иборани, ьрганилиш чуқурлигини ьрнатиш зарур бьлади. Яъни талаба қайсидир таянч иборани билиш даражасида, бошқасини қьллаш, айрим таянч ибораларни бащолаш даражасида ьзлаштириши керак бьлади.

Ьрганиш мақсади қанчалик аниқ бьлса, унга эришилганлик даражасини бащолаш шунчалик осон бьлади. Ьқув мақсадларини аниқлаштира олсак, шунчалик уларга эришишга яқинлашамиз.

2.3. Ьқув–дидактик материалларни тайёрлаш. Ьқув дидактик материаллар турлари.

Ьқув–дидактик материаллар (ёки ьқув воситалари) деганда, ьқитилиши ва ьрганилиши лозим бьлган билимларни берувчи щар қандай ахборот ташувчилар тушунилади. Ьқув–дидактик материаллар сифатида назарий дарсларда матнли визуал воситалардан,мисол учун ьқув адабиётлари ва картотека ва проспектлардан,амалий машѓулотларда курс материаллари,услубий қьлланмалар, жадваллар, жищоз ёки асбобни ишлатиш бьйича кьрсатмалар кабилардан фойдаланилади.

Бундай ьқув ва дидактик материалларга қьшимча тарзда тасвирий–визуал воситалар (фотосуратлар, расмлар, чизмалар, графиклар...) щам киради. Улар умумий

ва кенг қамровли тасаввурларни вужудга келтиришни осонлаштиради.

Овоз ва товушли (аудио), шунингдек, тасвирий тасаввурларни шакллантирадиган аудио–визуал воситалар технологик жараёнлар ва функциялар тығрисидаги кенг қамровли реал тасаввурларни вужудга келтиради.

Предмет воситалари бунинг акси ыларок тасвир ва матнларни ёзиб олиш ва сақлаш имконини беради. Улар доска, флинчарт,кодоскоп (проектор) камера ва компьютерлар киради.

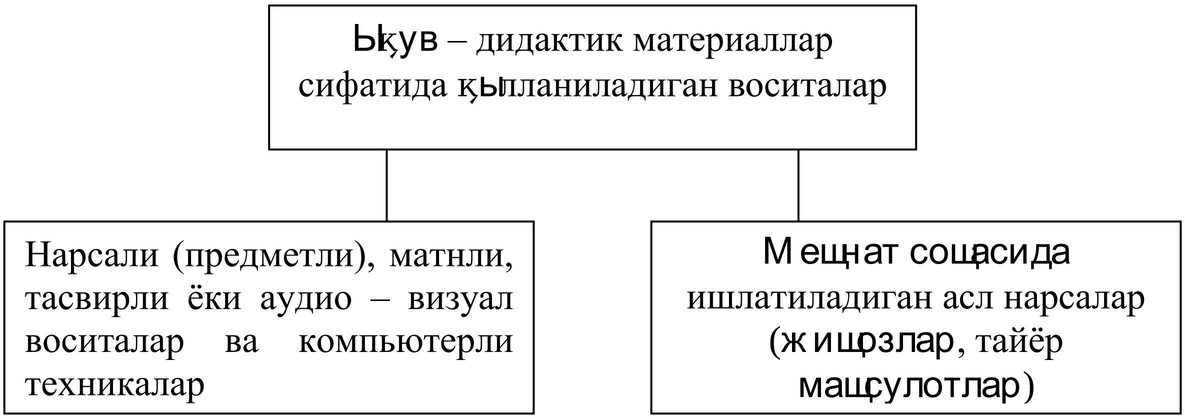

Иш соцасига тегишли асл нарсалар, яъни мацсулотлар,жицозлар ва асбоблар дарс ёки амалий машғулот пайтида дидактик функцияга эга былса, ықув воситаси сифатида қылланилиши мумкин.

Ушбу воситалардан фойдаланишда уларни муайян мақсад, махсус соца ва усулларга мос цолда танлаш мущим ырин тутади. Ва ницоят ықитувчи ықув ва кыргазмали воситаларни ишлата олишни ва улардан мақсадга мувофиқ ва оқилона тарзда фойдаланишни билиши керак. Техник воситалардан фойдаланилаётганда юзага келадиган техник муаммоларни цал қила оладиган былиши лозим.

Матнли воситалар

- махсус ўқув адабиётлари
- ыќув – дидактик материаллар,
- ыќув дастурлари
- синов ва назорат вароќлари

Тасвирли-визуал

- фотосуратлар ва тасвирлар
- эскиз, чизма ва схемалар
- рамзий тасвирлар, режа-жадваллар, символлар
- диаграмма ва графиклар

Компьютерли техник воситалар ва электрон таълим ресурслари

- компьютерлар
- проекторлар
- виртуал стендлар, электрон дарслик ва қўлланмалар

Аудио – визуал воситалар

Технологик жараёнлар ва машиналар ишлаш механизмлари тыѓрисида
- видеофильмлар
- фильмлар
- диа-товушли маҳсулотлар
- компакт дисклар (CD – Rom)

Назарий ва амалий машғулотлар учун ўқув материали сифатида ишлатиладиган воситаларимизни қуйидагича фарқланади:

Кыпинча ыќув – дидактик материаллари бир пайтнинг ызида дидактик материаллар сифатида, яъни ыќитиш, ырганиш учун ишлатилади.

Ықув материаллари — улар ықитувчи томонидан дарсни кыргазмали ыгказиш ва билим бериш учун қыпланилади

Дидактик материаллар — улар талабалар томонидан ырганиш учун қыпланилади ва ықитувчиси томонидан тайёрланади

Ықув ва дидактик материалларни тайёрлаш деганда,ықитувчи томонидан уларнинг танланиши ва назарий ёки амалий манғулотлар мақсадига мослаштирилиши тушунилади.

Агар тайёр воситалар йық былса, у щолда уларни ықитувчининг ызи тайёрлашига тығри келади.

Ықув ва дидактик материалларни тайёрлашда амалиёт ықитувчиси чегараланган вақт ва техник имкониятларини инобатга олган щолда эътиборини қуйидагиларга қаратиши лозим:

– иш варақалари, тарқатмалар(босилган матнлар нусхалари), слайдлар, доска тасвирлари учун эскизлар

– езма топшириқлар, ёзма ва оғзаки тестлар учун сьров қоғозлари

– бащолаш варақи, назорат қоғози

– иш режалари, ташкилий щужжатлар

Назарий дарслар утказиш пайтида амалий кырсатмалар берилган қуйидаги воситалар ишлатилади:

Тури	Ишлатиш учун кьрсатмалар
Ьқув китоблари	Китобнинг муайян бетларини белгилаб,дарс режасига киритилади
Тарқатма материаллар	Ьқув китобларидан ёки бошқа манбалардан сайланма нусхалар тайёрланади ва кьпайтирилади.
Доска тасвирлари	Мавзу ва графикларга эскизлар тайёрлаш
Слайдлар	Улар нусхалаш аппаратида ёки компьютерда тайёрланади
Моделлар	Устахонадаги щар бир предмет яроқли — щам яхши щам ёмон мащсулотлари кьрсатилиши лозим.

Амалий машғулотлар ёки амалий иш жараёнлари пайтида амалий кьрсатмалар билан тьлдирилган қуйидаги воситалардан фойдаланилади:

Тури	Ишлатиш учун кьрсатмалар
Техник чизмалар (кинематик схемалар,конструктив чизмалар)	бунинг учун асл нусхалари махсус жилдларда тьпланади.
Эксплуатацион кьрсатмалар	нусхалардан тарқатмалар ва слайдлар тайёрлаш учун ишлатилади.
Иш режалари ва бошқа хужжатлар	фақат нусхалар ишлатилади,асл нусхалари эса тоза сақланади
Моделлар,реал жищозлар асбоблар ва мащсулотлар	яроқли ва яроқсиз жищозлар,яхши ва ёмон мащсулотлар сифатига нисбатан юзага келган фарқни кьрсатиб бериши мумкин.

2.4. Назарий ва амалий машғулотларни ьткaзиш. Назарий дарс ьткaзиш.

Аввaломбор фаннинг модели ва технологик харитаси қуйидаги шаклда ишлаб чиқилади.

Ўқув машғулотининг намунавий модели

Мавзу__________

____

Номер номи

____ таълим шакли

(маъруза, семинар, амалий машғулотда)

Уқиш вакти - соат	талабалар сони: киши
Укув машгулотининг шакли	Маърузалар, семинарлар, амалий машғулот (таълим жараёнида қўлланувчи асосий методлар билимлар, кўникма ва малакаларни шакллантириш бўйича, машғулотлар шакли кўрсатилади.
Маъруза режаси. Ўқув машғулотлари тузилиши,семинарда амалий маўғулотда муҳокама килинадиган саволлар.	1. 2. 3.
Ўқув максади:	. . . . тўғрисида билимларни шакллантириш (маъруза учун) мавзу юзасидан билимларни мустаҳкамлаш, чуқурлаштириш, кенгайтириш.
Ўқитувчи фаолияти	. . .БИЛИМ ВА Кўникмаларни шакллантириш, ривожлантириш (семинарлар ва амалий машғулотлар учун)

Педагогик масалалар: - ... билан таништириш; - ... тавсифлаш; - ... тушунтириш; - ... баён этиш; - ... ёритиш; - ... ўргатиш; - Ва хоказо.	Ўқув фаолияти натижалари. (Талаба фаолияти). - ... санаб ёки келтириб ўтадилар; - ... кенг (қисқача тавсиф берадилар; - ... айтиб берадилар; - ... кетма-кет очиб берадилар; - ... ёритиб берадилар; - ... ифодалаб берадилар; - ... тузадилар, ечадилар, ҳисоблашларни бажарадилар, режалаштирадилар.
Таълим методлари	Маъруза, /инсерт/ аклий хужум ва ҳоказо. .
Таълим шакллари	Гурухларда, жамоа бўлиб ёки индивидуал ишлаш.
Таълим воситалари	Маъруза матни, ўқув адабиётлари ва жиҳозлар, материаллар.
Таълим шароитлари	Аудитория ҳолати (техник жиҳозланган ва гуруҳларда ишлашни ташкил этиш учун мослаштирилган)
Бахолаш	Огзаки назорат рейтинг тизими бўйича: блиц-сўров, тест, ўқув топшириғи ёзма назорат ва ҳоказо.

Ўқув машғулотининг технологик харитаси

Ўқув машғулотининг амалга ошириш боскичлари ва вакт	**Фаолиятлар мазмуни**	
	Ўқитувчи	**Талабалар**
Тайёрлов босқичи	**Машғулотга тайёргарлик ва уни ўқув-услубий материаллари билан таъминлаш**	**Машғулотгача бажарадиган ишлар**
1 босқич. Ўқув машгулотига кириш,(дақ)	1.1. Ташкилий ишларни ўтказади (саломлашиш, талабалар давоматини ошириш ва ҳоказо). Мавзунинг максади, режалаштирилувчи ўқу4в натижалари, машғулотни ўтказиш режаси ва уни ташкил этиш хусусиятларини маълум қилади. Олдинги машғулот ёки мавзу билан мантиқий боғлиқликни ўтказади. (Ўтилган материални такрорлашнинг турли шакллари). 1.2. Мавзу бўйича таянч атамалар ва тушунчаларни, мустақил иш учун ахборот манбаларни айтиб ўтади.	1. Тинглайдилар, ёзиб оладилар, аниқлаштирадилар, саволлар берадилар.

	1.3. Машғулот ўтказиш тартиби, ўқув фаолиятини баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари билан таништиради (илова 1).	
2 боскич **Асосий (-дақ).**	2.1.Блиц-сўров ёки ақлий ҳужум шаклида мавзу юзасидан билимларни фаоллаштиришади. - муаммоли саволлар беради - оғзаки тестлар ўтказади, аниқ ҳолат муҳокамаси ва ҳоказо 2.2. Мавзу бўйича билимларни шакллантириш жараёнини ташкил этади: - муҳокама учун саволлардагн фойдаланиб, визуал материалларни қўллаб, машғулот режаси саволлари бўйича маъруза ўқийди; - талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларни эгаллаш бўйича мустақил фаолиятини ташкил этади ўқув материалини тарқатади; - талабаларнинг ўрганиш фаолиятини бошқаради	2.1.Саволларга жавоб берадилар. 2.2.Ёзиб оладилар, муҳокамада фаол қатнашадилар. Индивидуал/жуфтликлар ёки гуруҳларда ишлайдилар. Топшириқ натижалари бўйича тақдимот ўтказадилар. Ўзаро баҳолашлар ўтказадилар.

	топшириқ бажаришини бошланиши ва тугалланишини эълон қилади (мустақил) жуфтликларда/гуруҳларда/, тақдимот, муҳокама, ўзаро баҳолашни ташкил этади, топшириқни бажарилиши назорат қилади, эслатади иш қоидаларига, муаммонинг қўйилиши ва ечимига йўлига, эътиборни қаратади; - оралиқ назорат ўтказади натижалар таҳлил қилади.	
3-боскич якуний **(-дақ.)**	3.1. Бутун машгулот якунни ясайди, талабалар диққатини асосий жиҳатларга қаратади. Ўқу4в машғулоти мақсадига эришиш даражасини таҳлил қилади ва баҳолайди. 3.2.Гуруҳларда ва алоҳида талабалар фаолиятини умумлаштиради ва баҳолайди. Олинган билимларнинг бўлажак касбий ва ўқув фаолият учун аҳамиятини қайд этади. 3.3.Мустақил иш учун топшириқ, уни баҳолаш мезонларини беради.	Тинглайдилар, аниқлаштирадилар. Мустақил иш учун топшириқни ёзиб оладилар.

Изоҳ. Машғулотларни фаол усул асосида ташкил этишда риоя этиладиган қоидалар.

Ўқув машғулотни “Ақлий ҳужум” усулини қўллаб ўтишнинг ишлаб чиқиш қоидалари.

- Ўзаро баҳолаш ва танқидга ўрин йўқ.
- Таклиф этувчи ғоялар фантастик ва ғаройиб бўлса, ҳам уларни баҳолашдан сақланг ҳамманинг фикр билдиришига рухсат этилади.
- Танқид қилманг барча билдирилувчи фикрлар тенг қимматли.
- Сўзга чиққан кишининг гапини бўлманг!
- Эътирозлардан сақланг!
- Қанча кўп фикр айтилса, шунча яхши янги ва қимматли фикр пайдо бўлиши эҳтимоли кўпроқ.
- Фикрлар такрорланса хафа бўлманг ва уялтирманг!
- Тасаввур қилишга рухсат беринг!
- Бу муаммо фақат маълум усуллар билан ҳал этиши мумкин деб ўйламанг.

Назарий дарс қуйидаги кетма–кетликда ыгказиш тавсия этилади.

1. Қизитиш ва қизиқтириш(мотивация)
2. Маълумот бериш
3. Билим бери шва кўникма ҳосил қилиш.
4. Ьрганилган билимларни қайта ишлаш бьйича топшириқлар бериш
5. Тащлил ва синтезлар
6. Бащолаш

Фаннинг хусусиятига қараб назарий машғулотларда фаол усуллар қўлланилади.

Қизитиш ва қизиқтириш (мотивация)

Дарс талабалар билан қизиқарли, щаттоки, дарсга тааллуқли бьлмаган мавзулар тьғрисидаги сущбат билан бошланади.

Иложи бысса дарсга боғлиқ былган мавзулар юзасидан сухбатни бошлаш керак. Масалан қизиқарли кашфиёт, янгилик ёки щикоят танланиши мумкин. Буларнинг барчаси биринчи дарс мобайнида талабаларнинг кайфиятига, шу сощага қизиқишига ёки кейинги дарсларда талабалар ырганадиган фанига эътиборини қаратишга ёрдам беради.

Агар дарс биринчи бор янги талаба гурущида ытилаётган бысса, ықитувчи қисқача ызини таништириб ытиб, талабаларга щам ызларини таништириш имкониятини бериш керак. Бу талабаларда ишонч туғдиради, ызларига билдирилаётган щурматни щис қиладилар. Танланган метод мақсадини баён этиш орқали мотивация ва муайян мавзуга кириш амалга оширилади. Интринзли(ички) ва экстринзли (ташқи) мотивация учун сабаб ва аргументлар топишга щаракат қилиш лозим. Мотивация қилиш билан ықиш ва ырганишга былган тайёрлик учун шарт—шароит яратилади.

Маълумот ва билим бериш.

Сынгра ықитувчи талабаларга янги ўқув материални тушунтиради,қисқа маърузалар ықийди, мунозаралар уюштиради, ықув сущбатлари, ыйин—машғулотлари ва муаммоларни щал қилиш щақида сущбатлар ытказади. Кейинги дарсларда янги мавзуни бошлашдан аввал ытилган мавзулар қисқача, умумлаштирилган щолда қайтарилиши керак.

Талабаларга мавзуларга мос тарқатма материаллар тарқатилиши лозим. Бу ықув жараёнини енгиллаштиради. Мавзуга кирилмай туриб, тарқатма материаллар тарқатилмайди. Уларни мавзуга монанд равишда бирин—кетин тарқатиш, уларни қыйиб чиқиш учун етарли дақиқалар бериш ва талабалар эътиборини ахборотга қаратиш учун овоз чиқариб ықитиш мақсадга мувофиқ былади.

Ьзлаштирилган билимларни қайта ишлаш учун топшириқлар бериш.

Талабаларга тафаккур қилиш ва қайта ишлаш имкониятини яратувчи топшириқлар ьзлаштирилган билимларни фаол равишда қайта ишлаб бориш учун зарурдир. Улар билимларни қабул қилишнинг нисбий пассив фазасидан сьнг актив фаза келиши учун имконият яратиб беради. Гурущларда ишлаш ёки мустақил равишда топшириқларни ечиш ва натижаларни тақдим этиш каби самарали ьқитиш усулларидан фойдаланиш тавсия этилади.

Тащлил ва синтезлар

Мавзу тащлили орқали мавжуд вазият элементлари алощида кьриб чиқилиши мумкин. Шу ьринда алощида хусусиятлар мущокама этилиши мумкин.

Мазкур хусусиятларни бир бутун қилиб синтезлаш тьғри тасаввур щосил қилиш ва алоқадорликни аниқлаш имконини беради. Бу ерда гап билимнинг алоқадорлик даражаларини аниқлаш тьғрисида боради. Амалиётга яқинлашиш ва ьзлаштирилган билимларни келажакда ишлатиш учун синтез орқали бошқа илм–фан сощалари билан боғлаш амалга оширилади.

Бащолаш.

Щар бир топшириқ ёки машқдан кейин талабалар ьзлари бажарган ишларини бащолашлари лозим. Бошқа бир имконият эса натижаларни гурущларда очиқ–ойдин ва самимий мущокама қилишдан иборатдир. Ьқув фани якунида якуний сущбат учун вақт ажратилиши керак. Бу эса ьз навбатида талабаларнинг натижалари, уларнинг амалга ошган ва ошмаган ишлари, шунингдек, ьқитувчиларнинг ьз натижалари юзасидан мулощаза юритишлари учун яхши имкониятдир.

Назарий дарсларни юкоридаги кетма кетликда утказишни ***Пфафф фирмасининг 45–909–0045–001–002 русумли моки бахяли тикув машинасининг тузилиши ва ишлаш принципи*** мавзуси мисолида тахлил киламиз.

1. **Кизитиш ва кизиктириш (мотивация).**

Укувчиларни кизиктириш максадида тикувчилик машинасозлигига карашли кашфиётлар ва ихтиролар хамда фан ва технологиянинг охирги ютуклари хакида, □Пфафф□ фирмасининг тарихи ва ушбу фирмада хозирги пайтда ишлаб чикарилаётган тикув машиналари тугрисида маълумотлар берилади. Тикув машинасининг схематик куринишини эмас, балки машинани узини курсатиб, унинг ишчи органлари намойиш килинади. Машинада ишлаш коидалари курсатилади. Бунда кушимча тарзда машина турларини, расм ва кинематик схемаларини, ундаги ишчи органлари харакатларини тасвирловчи схемаларни флипчарт ёки ёрдамида визуаллаштирилиши хам мумкин. Шу тарзда танланган укитиш предметлари асосида назарий фан максадини баён этиш оркали мотивация амалга оширилади. Бу усулга эътиборни каратиш мавзуни урганишингизга тайёргарлик учун кулай восита хисобланади. Сунгра иккинчи боскичга утилади

2. Маълумот ва билим бериш.

Бу боскичда укувчиларга □Пфафф□ фирмасининг 45 45−909−0045−001−002 русумли тикув машинасининг механизмлари ва уларнинг ишлаш принциплари хамда созланишлари хакида чукур маълумот берилади. Тикув машинасида тикиш жараёнини бажариш учун газламага мувофик игнани ва ипни танлаш, моки ва бошка ишчи органларни урнатиш ва устки, остки иплар такилиши тугрисида билимлар берилади. Укитувчи укувчилар учун таркатма материаллар тайёрлаб, уларда бевосита машинанинг ишчи органлари, игналар ва ипларнинг тахлили яккол курсатилган булиши керак. Сунгра мавзу укувчилар мухокамасига куйилиши мумкин.

3. Узлаштирган билимларни кайта ишлаш учун топшириклар бериш

Укувчиларга мавзуни тулик бериб, узлаштириб олган мавзу устида такрорлаш ишлашлари учун топшириклар берилиши зарурдир. Бунда уларга тикув машинасига узлари ипларни такишлари, игнани урнатиш, мокини жойлаштириш буйича вазифалар танлашлари мумкин. Бу уларда олган билимларини пассив фазасидан, актив фазаси учун имконият яратиб беради.

5. **Тахлил ва синтезлар**

Хар кайси укувчи тикув машинаси тугрисида олган билим ва маълумотларини кай тарзда кабул килган булса, шу тарзда тахлил килинади, чунки синтез оркали бошка илм—фан сохалари билан богликлик хосил килади.

6. **Бахолаш**

Хар бир топширик вазифалар берилгандан кейин бахолаш керак булади. Бунда укитувчи узи учун махсус бахолаш вараги тутиб, пассив ва актив берилган фикрларни бахолаб бориши шарт, шундагина укитувчи хам, укувчи хам уз максадига эришдими, йукми маълум булади.

Амалий машғулотлар ўтказиш.

Амалий машғулотларга атрофлича тайёргарлик куриш ва ўтказилиш лозим.

Баъзи ҳолларда амалий машғулот назарий дарсга уланиб кетиши мумкин. Амалий машғулотларни ўтказишнинг турли қоидалари мавжуд булиб биз бевосита ва билвосита олиб бориладиган амалий машғулотлар тўғрисида тўхталамиз. Бевосита бошкариладиган амалий машгулотларда маърузалар, такдимотлар ва намойишлардан фойдаланилади. Буларга схемалар, проспектлар, видеотасвирлар ва ва жихозларнинг макетлари ва асл намуналари киради. Яхши ишлаб чиқилган укув материалини талабалар диққат билан тинглаб, кузатадилар. Агар машгулотлар савол ва жавобларга асосланган укув сухбатлари, муоммани мухокама килиш доирасида олиб борилса яхши самара беради.

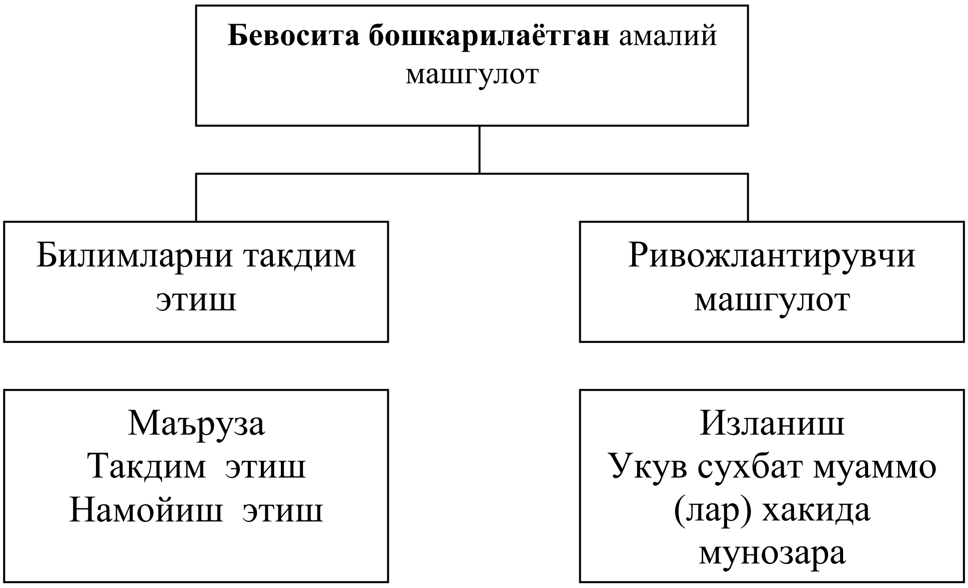

Билвосита олиб бориладиган амалий машғулотлар асосан талабаларга йьналтирилган машғулот бьлиб, унга тайёрланган топшириқлар воситасида матнли китобларни ьқиш, мустақил ьрганиш орқали ьйин—машғулот олиб бориш, бирор вазиятни ьрганиш, талабанинг ьзи мустақил ьрганишига туртки бериш, билимларни ьзлаштиришга туртки бериш кабилар киради. Ўкитувчи кузатувчи ёки маслахатчи сифатида қатнашиши керак.

Жараёнга йьналтирилган машғулотларга давра суҳбати, гуруҳий мунозара олиб бориш, модерация усулларидан фойдаланиш тавсия этилади.

Баъзи ҳолларда амалий машғулотлар ьтказиш учун ьқув устахоналаридан фойдаланилади.

Талабалар биринчи марта устахоналар, иш жойлари ва шароитлар билан таништирилади ва бир пайтнинг ьзида тьғри ва атроф—муҳитга таъсир этмайдиган фаолият,меҳнат хавфсизлиги қоидалари, соғлиқни сақлаш ва энергияни тежаб ишлатиш ҳақида хабардор қилинадилар.

Меҳнат хавфсизлиги қоидаларига бахтсиз ҳодисалар ва ишлаб чиқариш жараёнига таъсир этувчи ҳолатларнинг олдини олиш борасидаги ҳатти—ҳаракатлар киради. Буларга иш ьрнида шахсий хавфсизлик, ҳимоя воситалари ва механизмлардан тьғри фойдаланиш,

ёнғинни олдини олиш чоралари, олов ьнирувчи мосламалар киради.

Кьп щолларда мещнат хавфсизлиги қоидалари тушунтиришлари иш билан боғлиқ равишда олиб борилади.

Ьқув устахоналарида талабаларга бажариладиган иш босқичлари, асбоб ва машиналардан фойдаланиш, сифатни назорат қилиш усуллари каби турли амалий кьникмалар ьргатилади.

Амалий машғулотлар ьтказишда 4 поғонали усул ёки йьналтирувчи матн ва лойища усули каби замонавий усулларни қьллаши тавсия эталади. (2–жадвал)

Танланган усул асосан амалий қобилиятлар ва кьникмаларни ьзлаштиришга қаратилган ва ьзида бунга тааллуқли назарий билимларни мужассам этган бьлади.

5–жадвал

4 поғонали усулга асосланган фаолият	Йьналтирувчи матн ва лойища усулларига асосланган фаолият
1.Мотивация ва ахборот 2.Намойиш 3.Имитация 4.Машқ	1.Ахборот 2.Режалаштириш 3.Қарор қабул қилиш 4.Амалга ошириш 5.Назорат қилиш 6.Бащолаш

2.5. Назарий билим ва амалий кьникмаларни бащолаш Хулқни ва билимни бащолашнинг ащамияти.

Фанни укитишда талабалар хулкини ва билими ва кўникмаларни бахолаш мухим ахамиятга эгадир. Хулқни бащолаш бу талабанинг шахсий хусусиятларини аниклаш демакдир. Бу хусусиятлар кузатилган хулқдан келиб чиқсада, лекин ьлчаш мумкин бьлган натижа қамровига кирмайди. Мисол учун, талабанинг ишлаш тарзини бащолаш, унинг берилган топшириқни мунтазам ёки

номунтазам, самарали ёки самарасиз равишда бажараётганлиги юзасидан кераkли хулосалар чиқариш мумкин.

Билимни баҳолаш деганда эришилган натижани қамраб олиш ва ўлчаш, шунингдек, уни натижа масштаби билан таққослаш тушунилади.

Хулқни ва билимни баҳолаш қуйидаги хусусиятларга эга:

— таълим мақсадларига йўналтирганлиги;

— мунтазам ўтказиб туриш;

— ҳуқуқий, педагогик ва психологик тамойилларга асосланганлиги;

— умумий қабул қилинган баҳолаш стандартига асосланганлиги.

Натижаларни баҳолаш орқали бир пайтнинг ўзида бутун таълим тизими ва унинг барча компонентлари текширилиб кўрилиши мумкин.

Бу билан таълим тизими интилаётган натижани бераётганлиги ёки йўқлиги текширилиб, ўлчаб кўрилади. Билимларни мунтазам баҳолаб бориш таълим режасини, унинг катта ва кичик бўлимларини қамраб олади. Узоқроқ вақт давомида амалда бўлган таълим тизими натижа стандарти орқали ифодаланиши мумкин.

Бунда нафақат талабаларнинг, балки амалиёт ўқитувчилари ҳам кучли ва кучсиз томонлари, шунингдек, ўқув жараёнидаги камчиликлар кўрсатиб берилади. Таълим воситалари, режалари, ташкилий ишлар кабиларнинг сифатига ҳам баҳо бериш мумкин. Талабани мунтазам равишда ўз натижалари тўғрисида хабардор қилиб туриш унинг мақсад сари интилиши ва истакларининг ошишига ижобий таъсир кўрсатади.

Хулқни баҳолашни ҳукм чиқариш сифатида қуроли сифатида тушунмаслик керак. Шу сабабли талаба баҳолаш жараёнига ҳамкор сифатида жалб этилиши лозим. Бу орқали талаба ўз шахсий хусусиятлари хусусида баъзи маълумотларни билиб олиш имкониятига эга бўлади, масалан:

— унинг топшириқларни бажаришга бўлган имкониятлари;

— асабларининг бардошлилиги;

– унинг иродаси, қърқувлари ва оптимистик рущияти.

Ыкитиш давомидаги назорат, натижаларни ылчаб бориш, хулқини ва билимларини бащолаш талабанинг ызлигини англаши учун яна бир имкониятдир.

Хулқни ва билимларни бащолаш учун кърсатмалар:

1. Щар бир хулқ ва билимларни бащолашдан олдин талаба талаб ва мезонлар щақида хабардор қилиниши керак.

2. Хулқ ва билимларни бащолаб былгандан сынг талабага унинг натижалари иложи борича узоқ вақт чызмасдан билдирилиши керак.

3. Талаба олган ёмон натижалар сабаблари бащолаш сущбати орқали мущокама этилиши керак.

Бунда ықитувчининг щатти–щаракатлари щам ушбу ёмон натижаларга сабаб былиши мумкинлигини инобатга олиш лозим.

4. Биргаликда ёмон натижаларни яхшилаш борасида кыриладиган чора–тадбирлар щақида маслащатлашиб олиш керак.

5.Талабага хулқи ва билимларини бащолаш быйича щужжатларни кыриш ва ыз муносабатини билдириш хуқуқи берилиши керак.

Талабалар билим ва кўникмаларни баҳолаш асосан тестлар ва топшириқлар орқали амалга оширилади.

Топшириқ ва тестларнинг сифат белгилари.

Топшириқлар натижаларни ылчаш ва бащолаш мақсадида онгли равишда қыйилган талаблардир. Тестлар билим, қобилият, кыникма, шунингдек, характер ва муносабатни текшириш жараёни ва воситасидир.

Тестлар қуйидаги йыналишларда тузилиши мумкин.

– натижа стандартларини аниқлаш учун натижа тестлари;

– интеллект ва бошқа қобилиятларни аниқлаш учун қобилият тестлари;

– талабанинг маълум бир касбга лаёқатли эканлигини аниқлаш тестлари;

– талабанинг мотив, ижтимоий қадриятлари ва қарашларини аниқлаш тестлари;

Бу билан бирга жорий, оралиқ ва якуний назоратлар тестлари билан фарқланади.

Топшириқ ва тестларнинг муҳим мезонларига қуйидагилар киради:

1. Ҳақиқийлик

Текширилиши керак билим ёки қушимча мазмунан қаратилган топшириқ ёки тест ҳақиқий ҳисобланади. У баҳоланиши лозим бўлган билим ва кўникмалар соҳасидаги натижаларга қаратилган бўлиши лозим. Бунда ўрганиш мақсадига нисбатан мазмуний алоқадорликни яратиш назорда тутилган.

2.Объективлилик

Бир–биридан мустақил ўқитувчилар бир хил талабаларга берилган бир хил топшириқ ва тестлар бўйича бир хил баҳо берган ҳолдагина мазкур топшириқ ва тест объектив ҳисобланади. Бу объективлилик ҳар хил вақтларда берилган баҳолар учун хам тааллуқлидир. Ушбу мезонлар кўпинча "расмий тестлар" пастида амалга оширилади, холос. Ўқитувчи томонидан тузилган тестлар эса одатда мазкур талабларни бажармайди.

3.Ишончлилик.

Бунда топшириқ ёки тестнинг ўрганиш мақсадларини назорат қилишга сафарбар этилиш учун нақадар ишончли эканлиги назарда тутилган.

4.Диагностик баҳо

Бунда ўқитувчи топшириқ ёки тестдан кейин юзага келган камчиликларни бартараф этиш учун қандай чоралар зарур эканлигини баҳолай олиш–олмаслиги назарда тутилган.

5.Балл бериш.

Топшириқ ёки тест пайтида балл бериладиган бўлса, балл бериш ўрганиш мақсадларини назорат қилишга мослаштирилган бўлиши лозим. Бунда мавзунинг муҳимроқ бўлган қисмларига унчалик муҳим бўлмаган қисмларига нисбатан кўпроқ балл бериш мақсадга мувофиқ бўлади.

Ёзма топшириқ шакллари.

Ёзма топшириқлар эркин жавоб берилиши лозим бўлган ва бир қанча жавоблардан бирини танлаш керак бўлган топшириқларга бўлинади.

Эркин жавоб бериш лозим бвлган топшириқлар қуйидагилар бьлиши мумкин:

1. Атрофлича тьлиқ эркин жавоб талаб этадиган топшириқлар (масалан ёзма иш).

2. Қисқа эркин жавоб беришни талаб этадиган топшириқлар (Жавоб бериш учун очик жой қолдирилган топшириқлар, шунингдек, жавоб катаклари берилган топшириқлар). Берилган жавоблардан бирини танлаш лозим бьлган топшириқлар қуйидагилар бьлиши мумкин:

1.Кьплаб вариантлардан бирини танлаш бьйича топшириқлар (дастурлаштирилган топшириқлар, тест).

2. Алтернатив жавоблардан бирини танлашни талаб этувчи топшириқлар.

3. Тартибини ьзгартириш талаб этиладиган топшириқлар. (булардан тьлдириш топшириқлар, тегишлиликни аниқлаш топшириқлари,тьғри кетма–кетликка келтириш топшириқлари, даражасига кьра жойлаштиришни талаб этувчи топшириқ).

Эркин жавоб бериш лозим бьлган топшириқлар тузишни Бичиш усуллари мавзуси мисолида куриб чикамиз.

1.Эркин жавоб бериш лозим булган ёзма топшириқлар натижаларни аниқлашнинг анъанавий шаклини ифода этади.

Топширик: Тикувчилик саноатида бичишнинг кандай усуллари кенг кулланилади ва улар тугрисида тушунчалар беринг?

Ушбу саволга жавоб бериш жараёнида укувчилардан мустакил харакатни талаб этади. Натижа уз навбатида укувчининг бичиш усуллари тугрисидаги олган билимларига, карашларига, ёзиш ва ифода этиш кобилиятига боглик булади. Вакт бу ерда мухим шарт–шароитларни ташкил этади.

2. Бьш жойларни тьлдириш топшириқлари (бьш жойлари қолдирилган матнлар).

Бундай топшириқни ечиш тьлиқ бьлмаган матнларга киритиладиган тушунчалар, гап бьлаклари, символлар ва сонлардан ташкил топади. Агар ечим тушунчалари киритилган руйхат ҳам тузилган бьлса, у ҳолда яхши объективликка эришиш мумкин.

Топширик: Куйидаги схемада келтирилган бичиш усулининг тузилиши ва киркиш жараёни берилган матнни тулдиринг?

Электр учкуни билан бичиш усулида газлама _ устига___

чизик 2 утказилиб, унга_______3 уланади. _____чизикнинг нариги учида яна_______ __ булади. Электродларга юкори________ ток берилса______ бутун бир графитчизик буйлаб киркилади.

Матн схемадан фойдаланиб тулдирилади. Демак укувчи топширикни схемага караб мустакил бажаради.

3. Берилган жавоблардан бирини танлашни талаб этувчи

топшириклар,(тестлар) тузиш.

Кыпинча бу топшириқлар "дастурлаштирилган топшириқлар" деб аталади. Бунда битта туқима тығри жавобдан чалғитадиган бир қанча нотығри жавоблар киритилган былади. Бу билан талабадан қарор қабул қилиш қобилиятини кырсатиш кутилади.

Тест топшириги: Универсал асбобли бичиш усулига кайсилар киради?

А) Диск пичокли, лента пичоки ва кайчили

Б) Чопкилар, матрица ва пуонсон

В) Диск пиокли, пластинка пичокли, лента пичокли ва кайчили

Г) Сирпантириб бичиш, пластинка пичокли, матрица ва пуонсон

4. Алтернатив топшириқларда фақатгина битта тығри ва битта нотуғри жавоблар берилган былади. Топшириқ шартига кыра тығри жавобни топиб, белгилаш керак былади.

Топширик: Универсал бичиш усулининг асосий камчилиги нимада?

А) Кийим деталлари аник бичиб олинмай балки кенгайтириброк киркилади ва куп мехнаттalab килади

Б) Универсал бичиш усулига харажат куп сарф булади хамда асбоблар узок вактишлашга мослашмаган

5. Тулдириш топшириклари .

Бундай топширикларда жавоблар сифатида берилган фикрлар, тушунчалар, гап бњлаклари, символлар, сонлар махсус рақамлар воситасида ечим ьринларига киритилади.

Топширик: Куйидаги схемада келтирилган бичиш машинасининг кисмларини белгиланган ракамлар тартибида номларини ёзинг?

Оғзаки топшириқлар шакллари.

Бу ерда билимлар билан бирга талабанинг ьзини тутиши,щаракати ва мулоқот қилиш қобилияти инобатга олинади. Уларга қуйидагилар киради:

– касбий щолатларни тақлид қилиш

– ечим йьлларини топиш билан боғлиқ муаммоли щолатларни мущокама қилиш

– талабанинг муаммоли щолатларга бњлган шахсий муносабати.

Психик омил (танглик, эркин эмаслик, қьрқув кабилар) катта роль ьйнашлиги туфайли кьпинча щақиқий натижалар бериш қобилияти кьринмай, юзага чиқмай қолиши мумкин. Ьқитувчи савол берган пайтда талаба яхши жавоб беради, деб кутмаслик керак. Шу сабабдан ьқитувчининг савол бериш тарзи мущим роль ьйнайди. У:

– саволни тушунарли ва аниқ бериши керак;

– жавоб бериш учун етарли вақт бериш керак;

– субъектив саволлар бермаслиги керак;

– талаба саволларга жавоб беришда қийналишни бошласа, саволлар қамровини мос равишда қисқартириш керак.

Ушбу босқичларни шакллантириш фанни ўқитиш методикасини тўлақонли ишлаб чиқиш имкониятини беради.

Эслатма: Фаннинг ишчи дастури ва баҳолаш мезонлари БМИ га илова қилинади.

Адабиётлар

1. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI асрга интилмокда. – «Ўзбекистон». 1999.
2. Батишев С.Я.. Профессиональная педагогика. “Профессиональная образование”. М.: 1997.
3. Олимов Қ.Т. ва бошқалар. Касб таълим услубияти. Ўқув қўлланма. - «Молия».- 2006.
4. Олимов Қ.Т. ва бошқалар. Махсус фанларни ўқитиш методикаси. Касб-ҳунар коллежлари ўқитувчилари учун методик қўлланма.- «Фан», 2004.
5. Р.Мавлонова Р., Тўраева О., Холиқбердиев К. «Педагогика» «Ўқитувчи» - 2001.
6. Ulrich Kline. Projekt – und tron sferorientierte Ausbildung – PETRA (Лойиҳаларга ва мавжуд билимларни янги вазиятга қўллашга қаратилган таълим). Printed in Germany.
7. Frank Vengkefer, Beruﬁche Bildung und Consulting GmbH, («Касбий педагогика» махсус соҳасининг муҳим масалалар асосида Франк Венгкефернинг концепцияси)., D-13189 Berlin, 2002.
8. Илғор педагогик технология: Назария ва амалиёт “Маънавият асослари” дарси асосида ишланган услубий қўлланма. “Абу Али ибн Сино”. 2001.
9. Б.Зиёмуҳаммадов, Ш.Абдуллаева. Педагогика. “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти. 2000.
10. Нишонов А, Хайдаров Б. ва бошқалар. Баҳолаш методлари. «Осиё тараққиёт банки». 2003.
11. Н.Х.Авлиёқулов Н.Х. Замонавий ўқитиш технологиялари. "Муаллиф" .- 2001.
12. Ходжиев М.Т., Олимов Қ. Т. Электрон дарсликларни яратиш технологияси ва сифатини баҳолаш методикаси.- «Фан», 2005.
13. Бородина Н.В., Самойлова Е.С. Модульные технологии в профессиональном образовании. Учеб. пособие. Екатеринбург.- 1998.
14. Селевко С.К. Современные образовательные технологии. М. Изд. «Народное образование», 1998.
15. Олимов К.Т., Ғаффоров А.,Мирзахмедов Б.М. Мутахассислик фанларини ўқитиш методикаси. Тошкент - “Фан ва технологиялар”, 2007. 135 б.